

Кыргыз Тилиндеги “Той” Концептинин Улуттук Мазмуну

Бурул САГЫНБАЕВА¹

Аннотация

Тил илиминде тил менен маданияттын өз ара байланышы, тилди окуп-үйрөнүү аркылуу маданияттын формасын окуп-үйрөнүү маселелери негизги делип эсептелет. Маданият – бул адамзаттын коомдогу жетишкендиктеринин (акыл-ойдун, илим-билимдин ж.б.) жыйындысы. Ар бир улут өз элинин маданиятын ар башкача чагылтат. Ал ошол элдин үрп-адатынан, жашоо-турмуш маданиятынан, жүрүш-туруш, сүйлөө маданиятынан көрүнөт. Мисалы, түрк элдеринин руханий маданиятында, башка дүйнө элдериндегидей эле, ар кандай жакшылыктарда эл чакырылып, тамак-аш берилип, оюн-тамаша менен коштолуп өткөрүлүүчү “той” каада-салты бар. Бул каада-салт байыртадан бери улуттук маданияттын бир түрү катары өткөрүлүп келүүдө. Бул макалада кыргыз элинин улуттук маданиятынын бир түрү болгон “той” түшүнүгү өзүнчө концепт катары алынып, когнитивдик лингвистиканын лингвомаданий ыкмасы менен талдоого алынды. Концепт менталдык түшүнүк болгондуктан тил менен маданияттын байланышы аркылуу изилденет жана изилдөөнүн жыйынтыгында тилге же бул элдин ой жүгүртүүсү, таанып билүүсү, элестөөлөрү, моралдык-нравалык көз карашы, дүйнө тууралуу маалыматтары ж.б. өзгөчөлүктөрү көрсөтүлөт. Когнитивдик лингвистиканын максаты – изилдөөгө алынган концептти вербалдык форма аркылуу дээрлик толук чагылдырып берүү. Изилдөөбүздүн максаты да кыргыз тилиндеги “той” концептинин универсалдык жана элдик жалпы жоболорго негизделген этноменталдык өзгөчөлүгүн ачып көрсөтүү. Иликтөө ишибизде “той” концептин чагылдырууга “катышкан” тилдик каражаттардын: сөзүктөрлөгү түшүндүрмөлөр, “той” сөзүнүн этимологиясы, “той” сөзү катышкан тилдик бирдиктер, жакын маанидеги сөздөр, паремиялар, фольклордук чыгармалар, көркөм адабий чыгармалар ж.б. факт-материалдардын негизинде талдоо жөргүздүк. Жыйынтыгында кыргыз элинин “той” түшүнүгүнүн улуттук мазмуну аныкталды. Алар төмөндөгүлөр: той – жакшылык; той – бата алуу; той – каада-салт; той – байлык; той – оюн-зоок; той – ынтымак.

Ачкыч сөздөр: когнитивдик лингвистика, лингвомаданий ыкма, концепт, той, каада-салт, жакшылык, салтанат, майрам, бата, оюн-зоок..

The National Importance of the Concept Toy in Kyrgyz Language

Abstract

The interrelationship between language and culture and questions of learning language through learning culture are the key to this study. Culture is the the accumulation of the success (mind, science etc) of mankind in society. Each nation depicts its culture in different ways. It is reflected in customs, way of life, behave and the culture of speech. For example like any other people of the world in the culture of Turkic people there is a tradition called "Toy" where they invite guests to treat them and it is accompanied by different kind of entertainments. This custom is carried out from ancient time as one of the types of national culture. The concept "Toy" which is one of the types of national culture of Kyrgyz people is analysed by using linguocultural method of cognitive linguistics. As the concept is mental understanding it is examined through the connection of culture and language. As a result of research features of this or that nation's thought, cognition, imagination and morally moral views and information about the world will be shown. The goal of cognitive linguistics is to depict "concept" through a verbal form. The aim of the research is to openly show etnomenal peculiarity of the concept "Toy" based on the universal and common rules in Kyrgyz language. Different phrases, definitions from the dictionaries, the etymology of the concept “Toy”, synonymous words and words which are close in the meaning were taken from different artwork to carry out this study.

Key Words: Cognitive linguistics, Linguoculturological method, Concept, Wedding, Tradition, Kindness, Feast, Fiesta, Blessing, Entertainment

Atf İçin / Please Cite As:

Saginbayeva, B. (2020). Кыргыз Тилиндеги “Той” Концептинин Улуттук Мазмуну. *Manas Sosyal Arařtırmalar Dergisi*, 9(2), 1168-1179.

Geliř Tarihi / Received Date: 29.03.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.02.2020

¹ Филол.илим.докт., доц. Бурул САГЫНБАЕВА - Кыргыз-Түрк “Манас” университетин, Гуманитардык факультетин
Doç. Dr. Burul SAGINBAYEVA - Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
burul.saginbayeva@manas.edu.kg - ORCID: 0000-0002-3178-9329

Киришүү

“Той» сөзүнүн сөздүктөрдөгү түшүндүрмөсү төмөндөгүдөй: той бала төрөлгөндө, кыз бергенде, келин алганда ж.б. эл чакырылып, мол тамак берилип, ар кандай оюн-тамаша менен коштолуп өткөрүлүүчү салтанат, кандайдыр бир салтанаттуу күнгө карата өткөрүлгөн майрам. (КТС, 2010, р. 506). “Той” сөзү кыргыз тилинде “салтанат”, “майрам” маанилеринен башка “курсақты тойгузуу” деген маанини да туюнтат. “Курсак тойгузуу” маанисиндеги сөз байыркы түрк тилинде тод түрүндө колдонулган.

Түркологияда д тыбышынын алгач з тыбышына, кийин й тыбышына өтүшү – өтө кеңири тараган кубулуш. Ал эми “салтанат”, “майрам” маанисиндеги той сөзү, Старостин, Дыбо жана Мудрактын пикиринде, прототүрк доорунан бери эле той түрүндө колдонулуп келген (Starostin et al., 2003: 1468). Байыркы түрк жазма эстеликтеринде “той” сөзү төмөндөгүдөй маанилерде колдонулгандыгын көрүүгө болот: 1. ордо; шаар; 2. той (andın soñ oñuz qayın beđük toj berdi...türlüg ašlar türlüg sürmälär çubujanlar çimizlar ašadılar içtilär “андан соң Огуз каган чоң той берди...түрлүү тамак-аш, ширелер жеп, кымыз ичишти”); 3. ылай; 4. чөп түрү; 5. калк, көпчүлүк; 6. куш (ДТС, 1969: 570-572). Ал эми Махмуд Кашгаринин «Дивану лүгат-ит түрк» аттуу эмгегинде “той” сөзү ушуга жакын маанилерде колдонулган: 1. аскер ордосу; 2. той өсүмдүгү; 3. ылай; 4. куштун бир түрү (DLT, 2006, р. 642). Ошентип, той- этиши менен “көпчүлүк” маанисиндеги той зат атоочу тыбыштык өзгөрүүлөрдүн натыйжасында толук омонимге айланып кеткен деп жыйынтык чыгарууга толук негиз бар.

“Той” сөзүнүн “салтанат”, “майрам” мааниси кыргыз тилинде гана эмес, башка түрк тилдеринде да (түрк, казак, түркмөн, хакас, тува ж.б.) сакталган. Мисалы, казак тилинде Бейбит Сапаралы жана Жакау Деуренбековалар тарабынан жарык көргөн “Той” аттуу китепте: “Казак халкы да барша халыктар сиякты, еңсесин сала еңбек ете билетин, талай ұлттар мен жұрттарды озык өнеримен тамсандырған, думаншыл-сауыкшыл елдердің бірі. “Той десе, құ бас домалайды” деп бекерге айтылмаған” деген сыпаттамаларына караганда, казак тилинде да “Той” сөзүнүн “салтанат”, “майрам” маанилеринде колдонулгандыгын байкоого болот (Сапаралы, Деуренбекова, 1993: 5).

Кыргыз Тилиндеги “Той” Түшүнүгүнө Жакын Маанидеги Сөздөр

Кыргыз тилинде майрам, салтанат, оюн-зоок, маараке, үлпөт, кече, шерине деген сөздөр “Той” түшүнүгүнө өтө жакын маанилерди билдирип, сөз түркүмү катары баары зат атооч сөз түркүмүнө кирет, бирок тыбыштык түзүлүшү, кошумча же стилдик маанилери боюнча айырмаланып турат. Аталган сөздөр жакшылыкты белгилөө үчүн эл чакырып, мол тамак берип, көңүл ачуулар менен коштолгон паттык маанисинде көп колдонулат.

Майрам

1. Белгилүү бир көрүнүктүү окуяны белгилөөгө арналган салтанаттуу күн. М.: Май майрамы. Жеңиш майрамы. 2. Кандайдыр бир кубанычтуу окуяга байланыштуу көңүл ачуу салтанаты, оюн-күлкү, кубаныч, паттык. М.: Үй-бүлөнүн майрамы. Ыр майрамы. Спорт майрамы.

Майрамда- этиш сөзү “белгилүү бир салтанаттуу күндү, майрамды паттуу түрдө белгилөө, кубаныч, салтанат менен өткөрүү” маанисин туюндурат. Майрамдык абстракттуу зат атоочу “майрамга таандык нерселер, иш-чаралар ж.б.” билдирет: Майрамдык көргөзмөлөрү, оюн-шоокторду балдар ата-энелерине, меймандарга тартуу кылышты (“Жаш ленинчи”). (КТС, 2010: 900).

Мусулман элдеринде айт – диний майрам. Араб тилинен кабыл алынган айт сөзү кыргыз тилинде “майрам” деген маанини билдирет. Кыргыз тилинде “Айт болор, айттын эртеси да болор” деген макал бар. Айтга- деген этиш сөздүн эквиваленти – майрамда-.

Майрам көңүл ачуулар менен коштолгондуктан адам жашоосунда күнүгө эле той, майрам боло бербейт. Оюн-күлкүнүн да чеги болот. Жакшы нерсенин баркын кетирбөө керек. Ушундай көз карашты туу туткан кыргыз элинде: “Арсызга алты күн майрам” деген макал бар. “Кыргызда айран

көп, оруста майрам көп” деген макал орус элинин революцияга чейин диний майрамдарынын көп экендигине карата тамаша претинде айтылгандыгын К.К.Юдахин белгилеп кеткен (Юдахин, 1985: 12).

Салтанат

1. Кандайдыр бир чон окуяга, белгилүү датага арналган майрам, кубанычтуу шаттык. М.: Майрамдык салтанат. Юбилейлик салтанат. Жеңиш күнгө салтанат! Жеңгендерге салтанат! (Осмонов). 2. Бир нерсенин ийгилиги, жеңиштүү натыйжасы, кубанычтуу жетишкендик. Эмгектин салтанаты. Салганың тайган, куш эле, Салтанатың ушу эле (Казыбек). 3. Шаани, даңаза. Бизди салтанат менен тосуп алышты. Салтанат менен жөнөтүү. 4. Бийлик кылуу, акимдик кылуу, эл бийлөөнүн даңазалуу шаан-шөкөтү. Сары казы, кыйма жал Салтанатын карап ал (“Манас”). Кернайлардын, дабылдардын тынымсыз дүңгүрөшү, кан көксөгөн салтанаттын муздак сүрү жүрөк үштүтү (Касымбеков).

Салтанатга- этиш сөзү “салтанаттуу кылуу, шаанилөө, бир нерсени шаан-шөкөт, даңаза, оюн-тамаша менен өткөрүү” деген маанилерди туюндурат. Ал эми салтанаттуу катыштык сын атоочу “салтанат менен өткөрүлүүчү, шаңдуу, даңазалуу” деген мааниде кандайдыр бир иш-чаранын белгисин билдирет: Майрамга арналган салтанаттуу жыйналыш. Кыргыз тилинин Мамлекеттик тил аталышынын жыйырма жылдык салтанаттуу тою белгиленди. Советтик Гимн ойнолуп, Салтанаттуу той болуп, Сапранга мекен толгон күн (Нуркамамал). (КТС, 2010: 1068)

К.К.Юдахиндин сөздүгүндө: коммунизмдин улуу идеяларынын салтанаты; алдынкы катардагы советтик илимдин салтанаты деген сөз айкаштары мисал катары берилген. Мында союз мезгилиндеги идеологиянын кубанычтуу шаттыгы, майрамы жөнүндө сөз болуп жатат (Юдахин, 1985: 130).

Кыргыз элинде: “Жаздыктан өлгөн — жаман ат, жоодон өлгөн — салтанат” деген макал бар. Мында “салтанат” сөзү тойго синоним болбойт. Мындагы мааниси – “жигиттин ар-намысы”, “абийири” дегенди билдирип турат.

Оюн-зоок

“Оюн-зоок” түшүнүгү той, көңүл ачуучу кечелерге карата айтылып, тойдун же кеченин ыр-күлкү, оюндар менен коштолорун билдирет. Мындагы кош сөз түзүлүшүндөгү татаал сөздүн бир тутумун уюштурган оюн сөзү төмөндөгүдөй маанилерде колдонулат: 1. Кандайдыр бир көңүлдү өзүнө тартып кызыктыруучу нерселер, ж.б. менен алагды болуучулук, көңүл ачуу, зоок, шоок. Дымак кайтты, көп нерседен тажадым, Оюн-шоок да дабаа болбойт көрүнөт (К. Белеков). Курушту кызык оюнду, Шаңдуу ойноп күлгөнү (Осмонкул). Оюн-тамаша кызыгандан кызый берди (Убукеев). 2. Белгилүү эрежелери, ыктары бар, бош убактарда спорттук мелдештерде, салтанаттуу учурларда ж.б. аткарылуучу спорттун түрлөрү, элдик тамашалар. Футбол оюну. Спорттук оюндар. Эр оодарыш – элдик оюн. 3. Тамаша, чын эмес, тамашалагандык. Оюнуңбу, чыныңбы? Оюн-чындан билдирүү (КТС, 2010: 1007).

К.К. Юдахиндин сөздүгүндө оюндун түрлөрү жана оюн түшүнүгүнө байланыштуу элдик ооеки чыгармалардан, ырлардан жыйналган төмөндөгүдөй мисалдар кездешет: кыз оюну, ат оюну, тымпыйма оюн, кумардуу оюн, кызыктуу оюн ж.б.

Манас баштап кырк чоро оюн баштап жайкыдай.

Же той жүктөп бир күн келбесин, кыз оюн кылып, кыйкыртып атамдын айыл-жергесин.

Биз үчүн кырк күнү той бер жана кырк күнү оюн кылгын.

Атала баш, ит тартып, оюн-күлкү, тамаша.

Оюн, кызык, тамаша – ойротто жок кеп болду.

Кундуз шапар, түнү оюн болбой турган жер бекен!

Мышыкка – оюн, чычканга – өлүм (макал).

Оюн-күлкү саматкан, желимди алдың карылык (Ыр).

Токтоосу жок жигиттер оюн салган тайлактай (Бір).

Оюн бизге жарашат, чыккыла ыгып турбастан (Бір) (Юдахин, 1985).

Маараке

1. Майрамга чогулган көп эл, көпчүлүк. 2. Майрам, той-тамаша.

М.: Аш, маараке, той десе, Ары жок жигит дүрбөгөн (Барпы). Мааракеге келишти алты шаар барысы (“Манас” С.О.). Райондун 70 жылдык мааракесинде жетишкендиктер белгиленди (“Кыргыз Туусу”). 3. Чек – байгенин чеги (ат чабуу, улак тартуу, жарыш ж.б.). 4. Жыргал, кубаныч, көңүл ачуу, сайрандоо. Оң көзүнөн атайын, Мааракеге батайын (“Манас” С.О.). (КТС, 2015, р. 894)

Казак тилинде маараке жөнүндө: “Той – өткендегі изгиликтер мен жаксылыктарды, озык дәстүрлерди жаңгырытып, жалгастырып отыратын тәлімі мол мереке”, – деп айтылат (Сапаралы, Деуренбекова, 1993, р. 5)

Үлпөт

1. Биргелешип көңүл ачуу, зоок-кече, той. М.: Үчтөп үлпөт жылда жасачу, жакырланды шапар тебем деп (Пушкин). Майрам, той, үлпөтүнө шерик болуп, бир мүнөт кабак түйбөй шат-шат күлдүм (Абдыраманов). 2. Жакшы жөрөлгө үчүн берилген тамак-аш

Үлпөт сөзүнөн үлпөттүү (үлпөт менен, үлпөттүн коштоосунда); үлпөтсүз (үлпөтү жок, үлпөттөлбөгөн); үлпөттө- (үлпөт куруу) деген туунду сөздөр жасалса, үлпөт кыл-, үлпөт кур-, үлпөт бер- сыяктуу этиштик сөз айкаштары уюшулат. (КТС, 2010: 1275).

Кече

Кандайдыр бир салтанаттуу окуяга байланыштуу өткөрүлгөн жыйналыш, оюн-зоок, таң-тамаша. М.: Мектепте уюштурулган кечедө комуз чертип ырдаганмын (“Ала-Тоо”). Жакында абдан кызуу кечедө болдук (Абдыраманов). Коштошчу кечемиз да болуп өттү (Сыдыкбеков). Кече аяктап, көпчүлүк күр турушту (“Ала-Тоо”). (КТС, 2010: 701).

Шерине

Улам бири кезектешип тамак берүү (көбүнчө кой союу) үчүн уюшулган топ, он чакты кишиден турган өз ара жыйын; ушундай жыйындын тамагы. М.: Жаш балдардын шеринеси жакшы кыздын тоюндай (“Семетей”). Шерине баштап тай союп, текши баары дуулаган (Казыбек). Сүт бото менен тайлардан шеринени бергиле (“Манас”). (КТС, 2010: 1376)

“Тойго” Байланыштуу Түшүнүктөрдүн Грамматикалык Уюшулуусу

Кыргыз тилинде морфологиялык жана синтаксистик жол аркылуу “той” сөзү катышкан төмөндөгү туунду сөздөр жана сөз айкаштары уюшулат:

Туунду сөздөр: тойкана, тойчул, тойлоо, тойлош-, тойло-, тойлот-. Тойлоо, тойло-, тойлош-, тойлот- деген сөздөр тойго байланыштуу процесстин аталышын, кыймыл-аракеттик процессти буйрук ыңгай, кош мамиле, аркылуу мамилелердин маанилери менен билдирсе; тойкана “той өткөрүлүүчү жай” же “той өткөрүүгө арналган жай” маанисинде; тойчул “айылчы” маанисинде адамдын адатка айланган мүнөзүн сыпаттоодо колдонулат.

Сөз айкаштары: жентек той, бешик той, тушоо той, сүннөт той, уул тою, кыз той, пата той (түшт. диалект.), үйлөнүү тою, үй той, үлпөт той, ак той, чоң той, казаналуу той, калың той, чакан той, ысырап той, чыр той, той берүү, той кылуу, тойго даярдык, тойго чакыруу, той өткөрүү, тою болуу, тойго келүү, тойго баруу, той же-, той тамагы, тойдун шаңы, тою түшүү, тойдун чыгымы, той берүү салты, тойдун ырым-жырымы, тойдун ээси, тойдун күнөөкөрү, тойдун тартиби, ырыс кешиктүү той ж.б. Бул сөз айкаштарынын ичинен: жентек той, бешик той, тушоо той, сүннөт той, кыз той, пата той (түшт. диалект.), үй той, уул тою, үйлөнүү тою, үлпөт той – тойдун түрлөрүн; тойдун ээси, тойдун күнөөкөрү – той өткөрүп жаткандарды же тою болуп жаткандарды; той берүү салты, тойдун ырым-жырымы, тойдун тартиби, тойдун ирээти – бир элдин той өткөрүү үрп-адатын; тойго даярдык, тойго чакыруу, той берүү, той кылуу, той өткөрүү, тою болуу, тойго келүү,

тойго баруу, той же-, той тамагы, тойдун шаңы, чоң той, чакан той, ырыс кешиктүү той ж.б. – “той” түшүнүгүнө карата оң коннотацияны; тою түшүү, чыр той, тойдун чыгымы, ысырап той сыяктуу түшүнүктөр – “той” түшүнүгүнө карата терс коннотацияны туюндурат.

“Тойго” Байланыштуу Макал-Ылакап, Учкул Сөздөр

- Жаздыкта өлгөн жаманат, жоодон өлгөн салтанат.
- Таз таранганча той таркайт.
- Тегирмен жел менен, той эл менен.
- Той да болор, тойдун эртеси да болор.
- Той – токчулуктун жышааны.
- Той – тондуунуку, аш – аттуунуку.
- Той шылтоосу менен тон бүтөт.
- Тойдун көркү – аш, тоонун көркү – тап.
- Тойго барсаң мурун бар, мурун барсаң орун бар.
- Тойго барсаң тоюп бар, ашка барсаң ачка бар.
- Тойго барсаң тоюп бар, жамандыгың коюп бар.

Кыргыз элинде эли-журту, тууган-туушкандары менен жакшылыгын тең бөлүшүп, алардын батасын алуу өтө маанилүү. “Жамгыр менен жер көгөрөт, бата менен эл көгөрөт” деген макал ошондон калган. Байыртадан эле кыргыздар мейли жентек той, мейли үйлөнүү тою же үй той болсун дасторкон толо боорсок бышырып, казан толо эт бышырып, тамак-ашты жайнатып элдин батасын алган. Жогорудагы макалдардан байкалып тургандай, той – токчулуктун жышааны. Дасторкон жайнатып, эл чакырууга, албетте, бардарчылык, дарамет керек. Каражат жетишсиз болсо, ысырапкерчиликтин кереги жок.

“Той” Сөзү Каттышкан Фразеологиялык Бирдиктер Жана Тойдо Айтылуучу Жакшы Тилектер

Той баштык, той кылып жиберүү, күндө майрам күндө той, той эмес майрам эмес, сакал тойдо керек, тойго барсаң токтунду жетелей бар, тойго барып токумдай эт жеп келүү, Аркаңды мал бассын, алдыңды бала бассын! Бак даарысын! Бакыт жылоолосун! Бешик бооң бек болсун! Кудай кут кылсын! Кут кылсын! Кут болсун! Көшөгөн көгөрсүн! Ак жолуң ачылсын! Куш бооң бек болсун! Өркөнүң өссүн! Теңир жалгасын! Кудай жалгасын! Учугуң узарсын!

- Той баштык – Той аяктаганда ар бир конокко той баштык берилет. Ага тойдун дасторконунан той кешик салынат.
- Той кылып жиберүү – Кубануу, сүйүнүү деген мааниде. Кандайдыр бир кубанычтуу окуя же жагымдуу кабар болсо, дасторкон жайнатып, жакын санаалаптары менен кубанычын тең бөлүшүү.
- Күндө майрам күндө той – бир үй-бүлөдө удаа-удая жакшылык болгондо же көбүнчө терс мааниде көңүл ачканды жакшы көргөндөргө карата айтылчу сөз.
- Той эмес, майрам эмес – үйгө себепсиз же чакыруусуз, кокустан келген адамга карата жактырбаган, сүйбөгөн мааниде айтылчу сөз (той эмес, майрам эмес эмнеге келди маанисинде). Ошондой эле себепсиз ичимдик ичип алган адамга карата да айтылат.
- Сакал тойдо керек – тойдо жашы улуу, сакалуу адамдарга өзгөчө сый-урмат көрсөтүлүп, төрдөн орун берилет. Ушундан улам сакал тойдо керек, сакалың болсо төргө өтөсүң сөздөрү колдонулуп келет.
- Тойго барсаң токтунду жетелей бар – тойго барган киши той ээсине акчалай же мал менен ж.б. кошумчасын кошуу керек.
- Тойго барып токумдай эт жеп келүү – таарыныч, какшык маанисинде айтылган сөз. Тойдо жетиштүү сый көрбөгөн адамга карата айтылат.

Тойдо айтылуучу жакшы тилектер. Тойго той улансын! Аркаңды мал бассын, алдыңды бала бассын! Бак даарысын! Бакыт жылоолосун! Бешик бооң бек болсун! Кудай кут кылсын! Кут кылсын! Кут болсун! Көшөгөн көгөрсүн! Ак жолуң ачылсын! Куш бооң бек болсун! Өркөнүң өссүн! Кудай жалгасын! Учугуң узарсын!

“Той” түшүнүгүнүн төмөндөгү когнитивдик-семантикалык белгилерин бөлүп көрсөтүүгө болот

Той – жакшылык

Кыргыз эли жакшылык ниет менен, жакшылыктын жышааны катары элден бата алуу максатында жентек той, тушоо той, сүннөт той, үйлөнүү тою, үй той, маараке тойлор ж.б. тойлорду берет.

Казак эли: “Той – ага ұрпақ пен бала ұрпақ арасындагы дәнекер көпір”, – деп бекер айткан эмес (Сапаралы, Деуренбекова, 1993: 5). Түрк элдеринде тукум улоо, өзгөчө элин-жерин коргой ала турган мекенчил, ар намыстуу балалуу болуу – бул зор бакыт, өмүрүндөгү чоң жакшылык деп эсептелинип, турмушунун телегейи тегиздиги жана толуктугу перзенттер менен аныкталган (Алимбеков, 2017: 25). Ошол кубанычын той өткөрүп эл менен бөлүшкөн.

Кыргыздардын ишениминде үй-бүлөнүн тукум улануусу катары эркек баланын төрөлүүсү – зор кубаныч. Эркек ак жолтой деп эсептелинет. Жооптуу бир жумушка баратканда, же алыс жолго чыкканда ж.б. алдыңан аял чыкса, жакшы эмес, эркек чыкса жакшы болот деген да ишеним бар. Ар кандай жакшылыктын башталышын эркек баштап берүү керек. Мисалы, жаңы үй алганда эркек биринчи аттап кириши керек ж.б. Ошондуктан башка тойлорго караганда баланы сүннөткө отургузууну гана той деп эсептеген учурлар да болгон. Мисалы: Оо, ал учурда той тойдой өтчү эле. Баса, биздин айылда баланы сүннөткө отургузууну гана той деп аташчу.. Калгандарын, мисалы, бешикке салуу, тушоо кесүү, аял алуу дегендерди жөн гана түлөө деп коюшар эле. Ошол той, чындыгында эле, тойдой өтөр эле, анда тоону томкорчу кандайдыр бир сыйкырдуу да, ыйык да күч бугуп жаткандай сезилчү, эмне үчүн жакшылык жөрөлгөлөрдүн ичинен ушул сүннөткө отургузууну гана той деп атап, ага өзгөчө карашчу деп азыр таңданып отурам (Усубалиев, 2017: 28).

Той – бата алуу

Бата – бардык түрк элдеринде кездешкен түрк маданиятынын башкы руханий элементтеринин бири. Бата – кылымдан-кылымга уланып, бизге жеткен элибиздин ыйык мурасы. Бата берүү – элибиздин байыртадан келе жаткан салт-санаасы. Бата көбүнчө тойлордо – наристе дүйнөгө келгенде, бешик тойдо, тушоо кескенде, үйлөнүү тоюнда, кыз узатканда ж.б. берилет. Той өткөрүүнүн негизги максаты – бул элден бата алуу. Кыргыздарда “Жамгыр менен жер көгөрөт, бата менен эл көгөрөт” деген макал бар. Бата алуу менен жакшылык көбөйүп, кут ыроолойт деген ишенимдин негизинде кандайдыр бир жакшылыкта элден бата алып, андан ары дагы жакшылыктардын улануусу кудайдан тиленет. Бул макалдын казакчадагы эквиваленти “Батамен ер көгерер, жаунмен жер көгерет”. Казак тил илиминин окумуштуусу Х. Досмухамед уулу казак фольклорунун бата, алкыш, каргыш сыяктуу жанрларын сыпаттап, бата тууралуу мындай дейт: “Казак коомунун арасында өз ишинин чын чебери, маселен, бий, акын, зергер ж.б. табият сыйлаган талантын, өнөрүн башка бирөөгө ак батасы аркылуу мурас кылып калтыра алат деген ишеним кеңири таралган. Ошондуктан ошондой атакка же өнөргө ыңгайлуу, ийкеми барлар ошол багыттагы атактуу өкүлдөргө барып, анын көңүлүн таап, ак батасын алууга тырышат...” (Досмухамедұлы, 1991, р. 21) “Жакшылык жакшылык менен улансын!” деген аруу ниетте мезгил-мезгили менен элден бата алып туруу салты байыркы убактан тартып азыркы күнгө чейин өз актуалдуулугун жоготпой келет.

Бала оозанткандагы бата:

Бисмиллахир-рахманир-рахим.

Оозуна май салып турган Умайым

Алты куйрук ашагын,

Алтымьш аша жапагын.

Жети куйрук ашагын,

Жетимиш аша жапагын.

Кызыл тилден таңдайлуу бол,
Ырыскыңдан маңдайлуу бол.
Баланы бешикке салганда:
Алдей-алдей, ак бала,
Ак бешикке жат, бала.
Бешигиң кептүү болсун,
Ата-энең эштүү болсун.
Өмүрүң узун болсун,
Өрүшүң жайык болсун.
Билектүүдөн күчтүү бол,
Баатыр болсоң, жөлөк бол,
Баарыбызга өбөк бол.
Жаңы үйлөнгөндөргө бата:
Баш алган буудайдай ыргалгыла,
Кошулган талдай чырмалгыла.
Ырысыңарга эр бала сүйгүлө,
Суктанарга кыз бала сүйгүлө,
Кайгыланбай каткырып,
Кол кармашып жүргүлө.
Башыңарды таштан кылсын,
Урматтуу жаштан кылсын.
Бошоң эмес, тың болгула.
Бата бердик жаш-кары,
Алганың менен тең кары! (Иптаруулу, 2012, р. 97-99)

Той – каада-салт

Каада-салт дегенде төмөндөгүлөрдү түшүнөбүз: 1. Салт, үрп-адат. Каада билген карысы, Ак сакалуу баарысы (“Манас”). Ошо тойду көрүүгө, Журт каадасын билүүгө (“Эр Төштүк”). Кары билет кааданы, карчыга билет сонону (макал). 2. Адат, көнүмүш өнөкөт. Гүлнар каадасындай ага да эркелей кеткиси бар (Сыдыкбеков). Кара ниет адамдын Каадасы калбайт карганча, Өткөн өөнү билинбейт, Өлөр күнгө барганча (Токтогул). 3. Урмат, ардак, шаан-шөкөт, кадыр-барк. Каада менен жөнөттү, Урматтап калкы Жамбылды (Осмонкул).

Салт – эл турмушун тескеген туруктуу руханий-маданий эреже. Байыртадан бери той берүү салты өзүнө мүнөздүү элдик каада-салт, ырым-жырым жөрөлгөлөрү менен коштолуп өткөрүлүп келген. Мисалы, илгери кан көтөргөндө, жортуулдан ийгиликтүү кайтып келгенде той беришкен. Айрым учурларда жакшы иштин жөрөлгөсү үчүн да той кылышкан. Кыргыз элинде ар кандай жакшылык окуяларга байланыштуу жентек той, бешик той, тушоо той, сүннөт той, кыз той, пата той (түшт. диалект.), үй той, үйлөнүү тою, үлпөт той ж.б. өткөрүлүп турат.

Той – байлык

Кыргыз тилинде “Биринчи байлык – ден соолук, экинчи байлык – ак жоолук, үчүнчү байлык – он соолук” деген учкул сөз бар. Кыргыз эли: ден соолук менен катар башка баш кошулууну: балалуу болууну, келин алуу, күйөө балалуу болууну; үйлүү болууну ж.б. жакшылык – байлык деп

эсептейт да, Тойлордо, жакшылыкта жолугалы! Тапканыбыз жакшылыкка, тойлорго буюрсун! Кубанычты бөлүшсө көбөйөт, кайгыны бөлүшсө азаят деген ниет менен ал жакшылыктарга арнап той берет. Тойду көбүнчө бардар, колунда бар мал-жандуу адамдар бере алат. Ошол себептен той элибизде байлык, бардарчылык менен да салыштырылып келет.

Той – оюн-зоок

Кыргыз элинин тойлору байыркы убактардан бери балдар оюну, кыз-келиндер, улан-кыздар оюну, ат чабыш, оодарыш, кыз куумай, көк бөрү, күрөш, эр сайыш сыяктуу ж.б. оюн-зооктор менен коштолгон. Мисалы:

Он бири окшош тең чертип,
Күйөө жандап келндер,
Самайын сылап кыз балдар,
Ооз комузду кагышып,
Темир тилдүү жез жаактуу,
Комузун колго алышып...

Уул үйлөп, кыз беришип,
Чочок кесип, той берип,

Ат чабылат экен деп,
Саяпкер атын тердетип,

Сабаалашып эл келип,
Эстүүсү элди башкарып,
Жаштары кызмат аткарып,

Күндө оюн, күндө той,
Күндө чубап дүрбөшүп...

(“Манас” эпосу, Жүсүп Мамай варианты боюнча, 2014, р. 135-136).

Мезгил талабына ылайык, заманга жараша тойлордун, тойдогу каада-салт, ырым-жырымдар, оюн-зооктордун өзгөрүп туруусу мыйзам ченемдүү көрүнүш. Кийинки кездердеги заманбап тойлордо тамак-аштын түрлөрү менен бирге үрп-адаттар, оюн-зооктордун да жаңы түрлөрү пайда болууда. Мисалы, “Тамада” түшүнүгү, тойдо сүйлөнүүчү “тосттор”, “той баштык”(пакет операциясы), “тойго кошумча”, белгилүү артисттер: модерн ыр-бийлер ж.б. Эгер мурда “Тойго барсаң токтоңду жетелей бар”, – деп, тойго мал жетелеп барылса, азыр малдан сырткары (көбүнчө шаарда) акча берилип калды.

Той – ынтымак

Той тигил же бул элди, жамаатты, топту же уруу ынтымагын бекем кармоо, ырк бузууларга жол бербей элди бириктирүү үчүн да берилген (“Манас” Энциклопедиясы, 1995: 283). «Тегирмен жел менен, той эл менен» дегендей, тууган-урук, жоро-жолдош, карым-катыштын баары тойго чакырылган. Тойдун кылымдардан бери калыптанып келген өз ирээти, конок алуу, конок узатуу тартиби болгон. Тойду берип жаткандардын жакындары, урук-туугандары той ээси катары эсептелген. Алар конок келип кеткенге чейин тойдун ээси менен чогуу болуп, чыгымдарды чогуу көтөрүшкөн. Алыстан келген меймандарды ошол айылдын колунда барлары, жакын урук-туугандары бөлүштүрүп алып, коноктоп, сый-урмат көрсөтүшкөн. Элдин мындай ынтымагы “Ынтымак бар жерде ырыс бар” деген сыяктуу кыргыз элинин макал-лакап, учкул сөздөрүндө чагылдырылган.

Той – ысырап

“Той — токтолуктун жышааны”; “Той шылтоосу менен тон бүтөт”; “Тойдун көркү — аш, тоонун көркү — таш”; “Тойго барсаң тоюп бар, жамандыгың коюп бар” деген “той” түшүнүгүндөгү оң коннотациялар менен бирге терс коннотациялар да берилет. Мисалы, Чыр той (“Көкөтөйдүн ашы — көп чатактын башы”); ысырап той; тойдогу таарынычтар; тойдун чыгымы

«Эл эмне дейт!»; акча жыйноо ж.б. Тойду каражаты жеткендер, колунда барлар өткөрсө, кыйынчылык жаралбайт. Той өткөрүүнү милдет катары сезип, өз алына карабай карыз болуп, кыйналып, кур намыс менен же атаандашып өткөргөндөр да бар. Акыркы мезгилде кыргыз элинде той, майрамдарды өтө көп өткөрүп жаткандыгы айтылууда. Казак авторлорунун “Той” аттуу эмгегинде айтылгандай, “Той өткүзү анау айткан жеңил-желпи, журдам-бардым шаруа да емес. Той тамашаны көңүлдөн шығардай, ұмытылмай есте ұзақ қалардай етіп өткізу үшін талай нерсени алдын ала білу қажет” (Сапаралы, Деуренбекова, 1993: 5). Той салтанатынын чыгымдары көп болгондуктан шарты чектелүүлөр үчүн той – ысырапкерчилик. Мындай абалга байланыштуу кыргыз элинде «Алыбек алына жараша», «Айдаганың беш эчки, ышкырыгы таш жарат», «Гөшөгүнө жараша бутуңу сун» деген макал-былакаптар колдонулат.

Жыйынтык

Кыргыз эли бала төрөлгөндө, кыз бергенде, келин алганда ж.б. эл чакырып, мол тамак берип, ар кандай оюн-тамаша менен коштоп той өткөрөт.

- “Той” сөзүнүн “салтанат”, “майрам” мааниси кыргыз тилинде гана эмес, башка түрк тилдеринде да (түрк, казак, түркмөн, хакас, тува ж.б.) сакталган.
- “Той” сөзү кыргыз тилинде “салтанат”, “майрам” маанилеринен башка (той-) “курсақты тойгузуу” деген маанини да туюнтат. “Курсак тойгузуу” маанисиндеги сөз байыркы түрк тилинде тод- түрүндө колдонулган. Тод- этиши тыбыштык өзгөрүүлөрдөн улам той-болуп, тойдун омонимине айланып кеткен.
- Кыргыз тилинде “тойдон” башка да жакшылыкты белгилөө үчүн эл чакырып, мол тамак берип, көңүл ачуулар менен коштолгон түшүнүктөрдү билдирүүчү “майрам”, “салтанат”, “оюн-зоок”, “маараке”, “үлпөт”, “кече”, “шерине” деген сөздөр бар. Бул сөздөр “Той” түшүнүгүнө өтө жакын маанилерди билдирет да, болгону тыбыштык түзүлүшү жана кошумча же стилдик маанилери жагынан гана айырмаланып турат.
- Кыргыз тилинде “Той” сөзүнө сөз жасоочу мүчөлөрдүн жалгануусу менен тойго байланыштуу процесстин аталышын, кыймыл-аракеттик процессти, той өткөрүлүүчү жайды, “көп айылдаган киши” маанисиндеги туунду сөздөр жасалат. Синтаксистик жол менен тойдун түрлөрүн, той ээлерин, бир элдин той өткөрүү үрп-адатын ж.б. маанилерди туюндурган сөз айкаштары уюшулат.
- Макалада кыргыз тилиндеги “Той” түшүнүгүнүн төмөндөгүдөй семантикалык өзгөчөлүктөрү белгиленди:

1. Кыргыз маданиятында той жакшылыктарда гана өткөрүлөт. Кыргыз элинин түшүнүгүндө “жакшылык” деген абстракттуу маанидеги түшүнүк кең мааниге ээ. Жакшы иш-аракеттердин баары, адамдар ортосундагы жагымдуу мамиле, адамдагы болгон жакшы сапаттардын баары жалпыланган “жакшылык” деген түшүнүктүн тегерегинде чогулган. Кыргыз эли жакшылык ниет менен, элден бата алуу максатында көп сандаган элге жентек той, тушоо той, сүннөт той, үйлөнүү тою, үй той, маараке тойлор ж.б.тойлорду берет.

2. Ар бир жакшылык дагы жакшылык менен улансын деген ниетте эл чогултуп, бата алып туруу байыркы убактан тартып азыркы күнгө чейин улантылып келүүдө. Сөз магиясына ишенүүнүн бир көрүнүшү – бата берүү. Адатта, батаны сыйлуу, элге кадыры сиңген, бата берүүгө кадыры да, касиети да татыктуу адам, акылман карыялардын берүүсү туура болот. Бата көбүнчө тойлордо – наристе дүйнөгө келгенде, бешик тойдо, тушоо кескенде, үйлөнүү тоюнда, кыз узатканда ж.б. берилет. Той өткөрүүнүн негизги максаты – бул элден бата алуу.

3. Кыргыздар – тарыхынын жана коомдук баалуулуктарынын бөтөнчөлүктөрүнө карай салтты урматтап, ага төр берип келген калк. Салттын негизги каражаты – каада-салт. Улут катары бар болуунун эң башкы шарты – бул өз каада-салттарынын сакталышы жана уланышы. Ошол кыргыз эли туу туткан салттардын башкысы да – той берүү салты.

4. Кыргыз эли байлык деп ден соолукту, үй-бүлөнү, балалуу болууну, жакшы ишти, эркин жашоону түшүнөт. “Кубанычты бөлүшсө көбөйөт, кайгыны бөлүшсө азаят” деген ниет менен үй-бүлөдөгү ошол жакшылыктарга арнап той берет.

5. Кыргыз тилиндеги “Ырыс алды – ынтымак” деген макалды кыргыз эли өзүнүн салттуу урааны катары көп колдонот. Элдин: тууган-уруктун, достордун, жакын санаалаштардын ж.б.ортосундагы ынтымакты бекемдөөгө болгон аракеттин бир түрү да – той.

6. Байыртадан эле тойду эл башында турган белгилүү инсандар, колунда барлар өткөрсө, учурда “Аш көп болсо, каада көп”, “Ырысы жоктун ырымы күч” дегендей өз алына карабай карыз болуп той өткөргөндөр да бар. Той салтанатынын чыгымдары көп болгондуктан, шарты чектелүүлөр үчүн той – ысырапкерчилик.

Демек, когнитивдик лингвистиканын лингвомаданий ыкмасы менен талдоого алынган иликтөөбүздүн жыйынтыгы кыргыз элинин дүйнө таанымында Той түшүнүгүнүн улуттук мазмунун төмөндөгү түшүнүктөр түзө тургандыгын көрсөттү:

той – жакшылык;

той – бата алуу;

той – каада-салт;

той – байлык;

той – оюн-зоок;

той – ынтымак;

той – ысырап.

Сунуш

1. Тойлордун өткөрүлүүсүнө эч ким тыюу сала албайт. Анткени бул – илгертен келе жаткан элдик салт. Бирок ысырапкерчиликке жол бербей, чеги менен өткөрсө туура болот.

2. Той өткөрүүгө шарты туура келбесе да: 1. Эл эмне дейт! деп; 2. Элден калышабызбы! деп, атаандашып той өткөрүүгө болбойт.

3. Тойдогу ырым-жырымдар, эсеп-кысаптардын ж.б. түшүнбөстүктөрдүн негизинде жаңы үйлөнгөндөрдүн ынтымагына доо келтирүүгө болбойт.

4. Тойдон түшкөн пайданы ресторан, кафелердин ээлери, артисттер эле көрө бербей, салык төлөө аркылуу мамлекетке пайда келтирүү керек. Ошондо аша кетүүлөрдүн баары өз ордуна келет.

Колдонулган адабияттар

- Алимбеков, А. (2017). Түрк дүйнөсүнүн ойчулдарынын мурастарындагы педагогикалык идеялар. Бишкек: “Улуу тоолор”.
- Досмұхамедұлы, Х. (1991). Аламан. Алматы: Ана тили.
- Древнетюркский словарь. (1969). Редакторы В.М.Наделяев, Д.М. Насилов, Э.Р.Тенишев, А.М.Щербак. Л.: “Наука”, Ленинградское отделение.
- Ибрагимов, М. (2005). Кыргыз макал-ылакап, учкул сөздөрү. Кара-Балта.
- Иптаруулу, С. (2012). Кыргыз жан дүйнөсү. Бишкек: “Шоокум”.
- Койчуманов, Ж.Ы., Кадыров Ы. (2012). Макал-лакаптар, нуска сөздөр, накыл кептер, залкар ойлор. Бишкек: КР Билим берүү академиясы.
- Кыргыз тилинин сөздүгү. (2010). (редкол: А.Акматалиев ж.б.). Бишкек: “АВРАСИЯ ПРЕСС”
- Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. II бөлүк. (2015). (редкол: А.Акматалиев ж.б.). Бишкек: «АВРАСИЯ ПРЕСС»
- Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү. (2001). (редкол: Ж. Осмонова, К. Конкобаев, Ш.Жапаров). Бишкек: КТМУ.
- Макал-лакаптар. (2001). (түз. Ж.Ы.Койчуманов; А.Акматалиевдин жалпы ред. Астында). Бишкек: Шам.
- “Манас” Энциклопедиясы, 1-том. (2015). Бишкек: Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясы.
- “Манас”: Ж. Мамайдын варианты боюнча. (2014). (Транслитерация: А. Мукаш кызы, Ч. Субакожоева, Б. Илчибекова, Т.). Бишкек: “Нур-Ас”
- Наделяев, В.М. Насилов, Д.М. (1969). Древнетюркский словарь. Ленинград: «Наука».
- Сапаралы Б., Деуренбекова Ж., (1993). Той. Алматы: “Өнөр”.
- Усубалиев, Б. (2017). Жомок. Ала-Тоо, № 1 январь, 34-бет.
- Юдахин, К.К. (1965). Киргизско-русский словарь. Москва: Издательство “Советская энциклопедия”.

- Юдахин, К.К. (1985). Киргизско-русский словарь. Фрунзе: Главная редакция Киргизской Советской Энциклопедии, 1985. Кн. 1. А—К. 504 с.
- Divanü Lügat-İt-Türk Tercümesi. (2006): Cilt 4 /5. Baskı. Kaşgarlı, Mahmud; Çeviren: Besim Atalay. Ankara: TDKY.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. New York: Oxford University Press.
- Starostin, S. A., Dybo, A. V., & Mudrak, O. A. (2003). *An etymological dictionary of altaic languages*. Leiden: Brill Academic Pub.

EXTENDED ABSTRACT

A “Toy” is a certain kind of celebration that is held when a child is born, there is a wedding, or other kind of celebration with lots of people, food and games. Being different from the concepts of “fete” and “holiday”, the word “feast” also means “eating to the fullest”. The word that was used to capture the meaning of “eating to be full” in the ancient Turkic language is “tod-”. The change of the phoneme “d” into “z”, and then into “y” is a widely accepted phenomena in Turkology. In the ancient Turkic inscriptions the word *toy* was used in the following meanings: 1. a place, a city; 2. a feast; 3. dirt; 4. a kind of a grass; 5. people; 6. a bird. Furthermore, in Muhammed al-Kashgari’s *Dīwān Luġāt al-Turk* the word “toy” was used in the similar meanings. The use of the word “feast” to mean “solemnity” and “holiday” is apparent not only in Kyrgyz language, but in other Turkic languages such as Turkish, Kazakh, Turkmen, Hakas, Tuva, etc.) Thus, through the phonemic evolution of the verb *toy-*, the verb turned into two homonyms. Today in Kyrgyz language the words *holiday*, *solemnity*, *amusement*, *anniversary*, *wedding*, *gathering*, *goodness* are all the words that are close in meaning to the word *toy* (“feast”).

From the ancient times the tradition of having feasts has been accompanied by national customs peculiar to Kyrgyz people. For example, in the olden days when a new ruler was appointed, or after winning a battle people would have feasts. Sometimes *toys* are organized in celebration of important occasions. Today we have such varieties of *toys* like *zhentek toy* (a feast for a newborn child), *beshik toy* (a feast that is given in honor of the first born child), *tushoo toy* (a feast for a child when they start walking), *sunnot toy* (a feast after a child’s circumcision), *uul toy* (a feast in honor of a son), *kyz toy* (a feast in honor of a daughter), *bata toy* (a feast to get people’s blessing) *uylonuu toyu* (a wedding feast), *uy toy* (a feast for a new house).

In Kyrgyz culture it is very important to celebrate important events together and share the goodness with friends and relatives. The custom of having feasts and getting people’s blessings has been very important from the ancient times, and it is still topical to this day. As it is said in the Kyrgyz proverb *Tegirmen zhel menen, toy el menen* (“a mill works because of the wind, feasts happen because of people”), a lot of people are invited to feasts. The main purpose of *toys* is, first of all, to pay respect to people; secondly, a *toy* is a way of uniting certain tribes and people, not letting them to be divided amongst themselves, because all the people are invited to feasts without exceptions. Thirdly, families who organize those feasts aim to get blessings from people coming to their feast. Therefore, there is a Kyrgyz saying: *Zhamgyr menen zher kogorot, bata menen el kogorot*, which means “plants become greener because of rain, people become better because of people’s blessings”. During the feasts people give such blessings as “Let you have a lot of children, and a lot of kettle!”, “Let you have a lot of goodness!” “*Let you be happy!*”, “*Let the baby grow strong!*”, “*God bless you!*”, “*Let you be happy!*”.

From the ancient times no matter what kind of *toy* that is, be it *zhentek toy*, *wedding toy* or a *house warming toy*, Kyrgyz people prepare *boorsok*, cook meat and different kinds of meal and get people’s blessings. Therefore, there is a proverb that says “*Toydun korku - ash, toonun korku - tash*” which means “The beauty of the feast is a meal, the beauty of the mountains are stones”. Another Kyrgyz proverb says “*Toy - tokchuluktun zhyshaany*”, which means “A feast is an indication of satiety”. Of course, one needs to be wealthy in order to organize feasts. If one does not have enough finances, organizing feasts in this situation is a waste. This idea was conveyed in the following proverb “*Toy - tonduunuku, ash - ashtuunuku*”, i.e. “*Toy belongs to one who has a jacket, meal belongs to one who is known*”.

Having a son born into a family is a very happy event in Kyrgyz culture since sons are considered to be the carriers of a family name. It is believed that sons bring luck. Additionally, there is a belief that if one sees a woman on the way to an important event or a long trip, it is a bad luck. But if they see a man, it is a good sign. Therefore, all kinds of good events have to be started by men. For example, when a new house is bought, a man has to be the first to enter the house. That is why in the olden days the feast for a circumcision of a boy was considered to be much more important than other kinds of feasts.

Kyrgyz feasts have been accompanied by kid’s, young girls’ and boys’ games, and group games such as *at chabysh* (horse race), *oodarysh*, *кыз кuumay* (chasing a girl on a horse), *koke boru* (Two teams of eight horsemen fight for possession of a dead sheep or goat, which they then maneuver into raised goals to earn points), *keurosh* (wrestling), *er sayish* (jousting). It is understandable that customs and games that are played in the feasts change based on the demands of new times. Nowadays along with new kinds of food that are prepared for feasts, there are new kinds of customs and games. For example, nowadays almost all *toys* are lead by a toastmaster, people say toasts, they are given bags to take some food home from the feast (a so-called “bag” project), *koshumcha*, i.e. the money that people bring for every feast, participation of entertainers such as singers and dancers. In the olden days people were expected to bring animals in support of the feast owners, thus a proverb was originated that says “*If going to a feast, bring along an animal*”. But today mostly in the cities people bring money and give it to the feast owners. *Toys* have its own sequence and order of greeting guests, and saying goodbyes that has been formed over the years. Relatives and close ones of the feast owners are all considered to be *toy eesi*, i.e. owners of the feast. They prepare together with the owners of the feast, contribute to paying the expenses and take care of the guests from the start of the feast until its end. Guests who come from far are appointed to the wealthier villagers who offer their house to the guests, where they take care of them expanding the hospitality of the feast owners. Such unity in people was conveyed in such Kyrgyz proverb as *Yntymak bar jerde yrys bar*, i.e. where there is unity, there is happiness.

If feasts are organized by people who are well off, that is not an issue. Nevertheless, there are people who feel obligated to organize a feast. For that some of them borrow a lot of money and struggle to repay it back. Furthermore, some people organize feasts so not to lose face. Recently it has been noted that there have been a lot of *toys* and celebrations among Kyrgyz people. Because organizing toys is very expensive, for those whose financial abilities are limited *toys* are a waste. In situations like this following proverbs are often used: “*Alybek alyna zharasha*” (Alybek has to do things based on his capabilities), “*Aydagany besh echki, yshkyrygy tash zharat*” (He/she has only five goats, but they are too sure of themselves), “*Toshogungo zharasha butungdu sun*” (Stretch your legs depending on the length of your sheets).

Finalizing the findings of our research based on the lingua-cultural study, we can conclude that the **national meaning of the concept of “feast” includes:**

- **A feast: goodness.** Kyrgyz people have feasts in anticipation of goodness.
- **A feast: getting a blessing.** One of the main purposes of having a feast is getting people’s blessings.
- **A feast: tradition.** Feasts are supported by national rites, customs, and traditions
- **A feast: wealth.** Since feasts are usually organized by wealthy people, a “feast” is sometimes associated with wealth and prosperity.
- **A feast: games.** No matter what kind of feasts, they are always accompanied by games.
- **A feast: getting along well.** Feasts are given to encourage people to get along well and unite them.
- **A feast: a waste.** Because organizing a feast is expensive, for those who cannot afford having a feast, it is a waste.

Кыскартуулар

DLT – Dîvânü Lügât it-Türk

ДТС – Древнетюркский словарь

КТС – Кыргыз тилинин сөздүгү

М. – Мисалы

С.О. – Сагымбай Орозбаков